

DIQQAT TANQISLIGI SINDROMLI BOLALARNI MAKTABGA TAYYORLASHDA FOYDALANISH MUMKIN BO‘LGAN O‘YINLARNING PEDAGOGIK JIHATLARI

Omonova Maktuba Muqumjon qizi

*Toshkent shahridagi Puchon universiteti, Ta’lim
tashkilotlarida boshqaruv yo‘nalishi magistranti*

Annotatsiya: Mazkur maqola diqqat tanqisligi sindromi (DTS) bo‘lgan bolalarni maktabga tayyorlash jarayonida o‘yinlarning pedagogik ahamiyatini tahlil qiladi. Tadqiqot davomida o‘tkazilgan o‘yinlar orqali bolalarning diqqatni jamlash va o‘qish jarayoniga moslashuv ko‘rsatkichlari baholangan.

Kalit so‘zlar: diqqat tanqisligi, o‘yin metodikasi, maktabga tayyorgarlik, DTS, pedagogik yondashuv.

KIRISH

Diqqat tanqisligi sindromi (DTS) bo‘lgan bolalar uchun maktabga tayyorlanish jarayoni maxsus yondashuvlarni talab etadi. DTS bolalar uchun ta’lim jarayoniga moslashishda qiyinchiliklar tug‘diradi. Shu sababli, maktabga tayyorlash jarayonida maxsus yondashuvlardan foydalanish zarur. O‘yin metodikasi bolalarning diqqatni rivojlantirish va o‘qish jarayoniga moslashuvini osonlashtiradi. Shu sababli, qiziqarli va faoliyatga qaratilgan o‘yinlar DTS bo‘lgan bolalar uchun samarali vositadir. O‘yinlar bolalar uchun qiziqarli va faoliyatga qaratilgan bo‘lishi kerak. Bunday o‘yinlar diqqatni jamlash, xotirani rivojlantirish va muloqot ko‘nikmalarini shakllantirishga yordam beradi. DTS bo‘lgan bolalar bilan ishlashda o‘yin metodikasi ularning individual qobiliyatlarini hisobga olgan holda tashkil etilishi lozim.

DTS bolalar uchun ta’lim jarayoniga moslashishda qiyinchiliklar tug‘diradi. Shu sababli, maktabga tayyorlash jarayonida maxsus yondashuvlardan foydalanish zarur.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METOD

DTS va uning ta’lim jarayoniga ta’siri bo‘yicha bir qancha tadqiqotlar olib borilgan. Masalan, CDC (2023) DTS bo‘lgan bolalar uchun strukturali ta’lim muhiti va individual yondashuvni qo‘llashning ahamiyatini ta’kidlaydi. UpToDate ma’lumotlariga ko‘ra, o‘yin metodikasi DTS bo‘lgan bolalarning ijtimoiy va akademik qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim rol o‘ynaydi.

Shuningdek, Nabiyev va Abduqodirova (2024) tadqiqotlarida maktabgacha yoshdagi DTS bo‘lgan bolalar uchun diqqatni rivojlantiruvchi maxsus mashg‘ulotlarning samaradorligi o‘rganilgan. Omonova (2023) esa o‘yin metodikasining DTS bo‘lgan bolalarni maktabga tayyorlashdagi pedagogik jihatlarini

yoritadi. Ushbu tadqiqotlar natijalari o‘yin metodikasining bolalar rivojlanishiga ta’sirini kengroq ko‘rsatadi.

MUHOKAMA

Diqqat tanqisligi sindromi (DTS) bolalarda diqqat va xatti-harakatlarni boshqarish qobiliyatining yetishmasligi bilan bog‘liq. Bu sindrom bolalarning maktabda muvaffaqiyatli o‘qishi va ijtimoiy integratsiyasi uchun muhim to‘siqlar yaratishi mumkin. Mazkur tadqiqot davomida DTS bo‘lgan bolalarni maktabga tayyorlash bo‘yicha bir qancha o‘yinlar o‘tkazildi. O‘tkazilgan o‘yinlar DTS bo‘lgan bolalarning diqqatni rivojlantirish va ta’lim jarayoniga moslashishida sezilarli ijobiy natijalarni ko‘rsatdi. Tadqiqot obyekti sifatida diqqat tanqisligi sindromiga ega bolalar tanlandi. Tadqiqotda maktabgacha ta’lim tashkilotlaridagi 56 nafar tayyorlov guruhi tarbiyalanuvchilarining maktabga tayyorlanish jarayoni o‘rganildi. Ularning maktabga tayyorlanish jarayonida pedagogik usullar, o‘yinlar va qiziqarli faoliyatlar orqali diqqatni rivojlantirish va ijtimoiy ko‘nikmalarni oshirishga qaratilgan tadbirlar amalga oshirildi.

Quyida maktabga tayyorlash jarayonida o‘tkazilgan o‘yinlarning tafsilotlari va ishtirokchilarning statistikasi jadval ko‘rinishida aks ettirilgan:

1-jadval. Maktabga tayyorlash jarayonida o‘tkazilgan o‘yinlarning tafsilotlari

O‘yin Nomi	Tavsifi	Ishtirokchilar	Faol Ishtirok Foizi
“Ranglarni Top”	O‘qituvchi bolalarga rangli ob’ektlarni ko‘rsatadi va ularni topishlarini so‘raydi. Har bir bolaga ma’lum bir rangdagi ob’ektni tezda topish vazifasi beriladi.	56 nafar	80%
“Tugmalar O‘yini”	Bolalar navbat bilan tugmachalarni bosish orqali o‘yin oynashadi. O‘qituvchi har safar turli rang va raqamlarni aytadi.	56 nafar	89%
“Sahna Tezligi”	O‘yin davomida bolalar sahnada harakat qilishlari va o‘qituvchining ko‘rsatmalariga tezda javob berishlari kerak. O‘qituvchi bolalarga har xil vazifalarni beradi.	56 nafar	71%
“Tasviriy O‘yin”	O‘yin davomida bolalar tasvirlarni suratga olishlari va bu tasvirlarni boshqa bolalarga ko‘rsatishlari kerak.	48 nafar	83%

“Ranglarni top” o‘yini o‘zining qulayligi va diqqatni jamlashni talab qiluvchi tabiati bilan bolalarning tezkor fikrlash qobiliyatini rivojlantirdi. Ushbu o‘yin davomida bolalar ranglarni tezda aniqlashga o‘rganib, diqqatni bir joyga to‘plash ko‘nikmalarini yaxshiladilar. Bu o‘yin Barkley (2015) tomonidan ta’kidlangan strukturali muhitga mos keladi.

“Tugmalar o‘yini” DTS bo‘lgan bolalarda diqqatni boshqarish va xotirani mustahkamlashga yordam berdi. O‘yin davomida ranglar va raqamlarni navbat bilan aniqlash bolalarning ko‘p vazifali fikrlash qobiliyatini oshirdi. Brown (2020) tomonidan tavsiya etilgan ijtimoiy o‘yin metodikasi ushbu natijalar bilan tasdiqlanadi.

“Sahna tezligi” o‘yini bolalarning jismoniy harakatlarini va tezkor diqqatni birlashtirish imkonini berdi. Ushbu o‘yin bolalarning o‘qituvchi ko‘rsatmalariga tezkor javob qaytarish ko‘nikmalarini rivojlantirdi va natijada, diqqatni boshqarish qobiliyatlari yaxshilandi. Hinshaw (2018) ning tezkor va interfaol o‘yinlar haqidagi tadqiqotlari ushbu topilmalarni qo‘llab-quvvatlaydi.

“Tasviriy o‘yin” ijodiy fikrlash va vizual idrokni rivojlantirishda samarali vosita sifatida e’tirof etildi. Bolalar tasvirlarni suratga olish va ularni taqdim etish orqali o‘zaro hamkorlik qilishni o‘rganishdi, bu esa CDC (2023) va UpToDate (2023) tadqiqotlarida qayd etilgan ijtimoiy ko‘nikmalarni rivojlantirish usullariga mos keladi.

NATIJALAR

Natijalar shuni ko‘rsatadiki, qiziqarli va faoliyatga yo‘naltirilgan o‘yinlar bolalarning ta’lim jarayoniga moslashuvini yaxshilaydi. O‘tkazilgan o‘yinlar natijasida bolalarning diqqatni jamlash ko‘rsatkichlarida ijobiy o‘zgarishlar kuzatildi. Masalan, “Tugmalar o‘yini” davomida bolalar diqqatini uzoqroq vaqt davomida saqlashga muvaffaq bo‘ldilar. “Ranglarni top” va “Tasviriy o‘yin” orqali esa bolalarning ranglar va tasvirlarga bo‘lgan diqqat darajasi oshdi. Barkley (2015) tomonidan ta’kidlanganidek, strukturali va tartibli yondashuv bolalarning diqqatni jamlashida muhim rol o‘ynaydi. Brown (2020) o‘yinlarning ijodiy fikrlashni rivojlantirishdagi rolini ta’kidlaydi. Hinshaw (2018) esa DTS bo‘lgan bolalar uchun zamonaviy metodlarni qo‘llashning ijobiy ta’sirini ochib beradi. CDC (2023) va UpToDate (2023) tadqiqotlari esa o‘yin metodikasining pedagogik samaradorligini tasdiqlaydi.

Har bir o‘yin va faoliyatdan so‘ng bolalarning natijalari nazorat qilindi:

- O‘qituvchilar bolalarga natijalarini muhokama qildilar va ularning muvaffaqiyatlari haqida ijobiy fikrlar berishdi.
- Har bir bolaning o‘yinda ko‘rsatgan natijalari yozib olindi va kelgusi faoliyatlar rejalashtirildi.

2-jadval. O‘yinlar natijalari

O‘yinlar	Ishtirokchilar soni	Faol ishtirok foizi	O‘zgarishlar
Ranglarni Top	56	80%	Diqqatni jamlashda 30% o‘shish
Tugmalar O‘yini	56	89%	Diqqatni jamlashda ijobiy natijalar
Sahna Tezligi	56	71%	Tezlik va diqqatni ko‘rsatish
Tasviriy O‘yini	48	83%	Ijodkorlikni rivojlantirish

Tajribalar natijasida diqqat tanqisligi sindromiga ega bolalarning maktabga tayyorlash jarayonida quyidagi o'zgarishlar kuzatildi:

3-jadval. Diqqat tanqisligi sindromiga ega bolalarning maktabga tayyorlash jarayoni tahlili.

O'zgarish Turi	O'zgarish Foizi
Diqqatni Jamlash Qobiliyatining O'sishi	30%
Ijtimoiy Ko'nikmalarni Rivojlantirish	25%
O'zini Boshqarish Qobiliyatining Yaxshilanishi	40%
O'quv Natijalarining Yaxshilanishi	35%

Tadqiqot natijalari diqqat tanqisligi sindromiga ega bolalarni maktabga tayyorlashda individual yondashuv va qiziqarli pedagogik usullar orqali ularga yordam berish mumkinligini ko'rsatadi. O'tkazilgan tajribalar bolalarning diqqatini rivojlantirish, ijtimoiy ko'nikmalarini oshirish va o'zini boshqarish qobiliyatini yaxshilashga xizmat qiladi. Bu, o'z navbatida, bolalarning maktabda muvaffaqiyatli o'qishi va ijtimoiy hayotda faol ishtirok etishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi.

XULOSA

DTS bo'lgan bolalar uchun diqqatni rivojlantirishga qaratilgan o'yinlar ularning ta'lim jarayoniga moslashuvini osonlashtiradi. Qiziqarli va faoliyatga yo'naltirilgan o'yin metodikasini qo'llash orqali bolalar nafaqat diqqatni jamlashni o'rganadilar, balki ijtimoiy ko'nikmalarini ham rivojlantiradilar. Tadqiqot davomida olingan natijalar o'yinlarning samaradorligini tasdiqladi va ularning pedagogik jarayondagi ahamiyatini ko'rsatdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Barkley, R. A. (2015). Attention-Deficit Hyperactivity Disorder: A Handbook for Diagnosis and Treatment. Guilford Press.
2. Brown, T. E. (2020). Smart but Stuck: Emotions in Teens and Adults with ADHD. Jossey-Bass.
3. Hinshaw, S. P. (2018). The ADHD Explosion: Myths, Medication, Money, and Today's Push for Performance. Oxford University Press.
4. Nabiyeu, R. Sh., & Abduqodirova, Sh. Z. Q. (2024). Maktabgacha yoshdagi giperaktiv va diqqat yetishmovchiligi sindromi bo'lgan bolalar. Образование наука и инновационные идеи в мире, (36), 144-148.
5. Omonova, M. M. Q. (2023). Diqqat tanqisligi sindromli bolalarni maktabga tayyorlashning pedagogik jihatlari. Образование наука и инновационные идеи в мире, (34), 129-133.